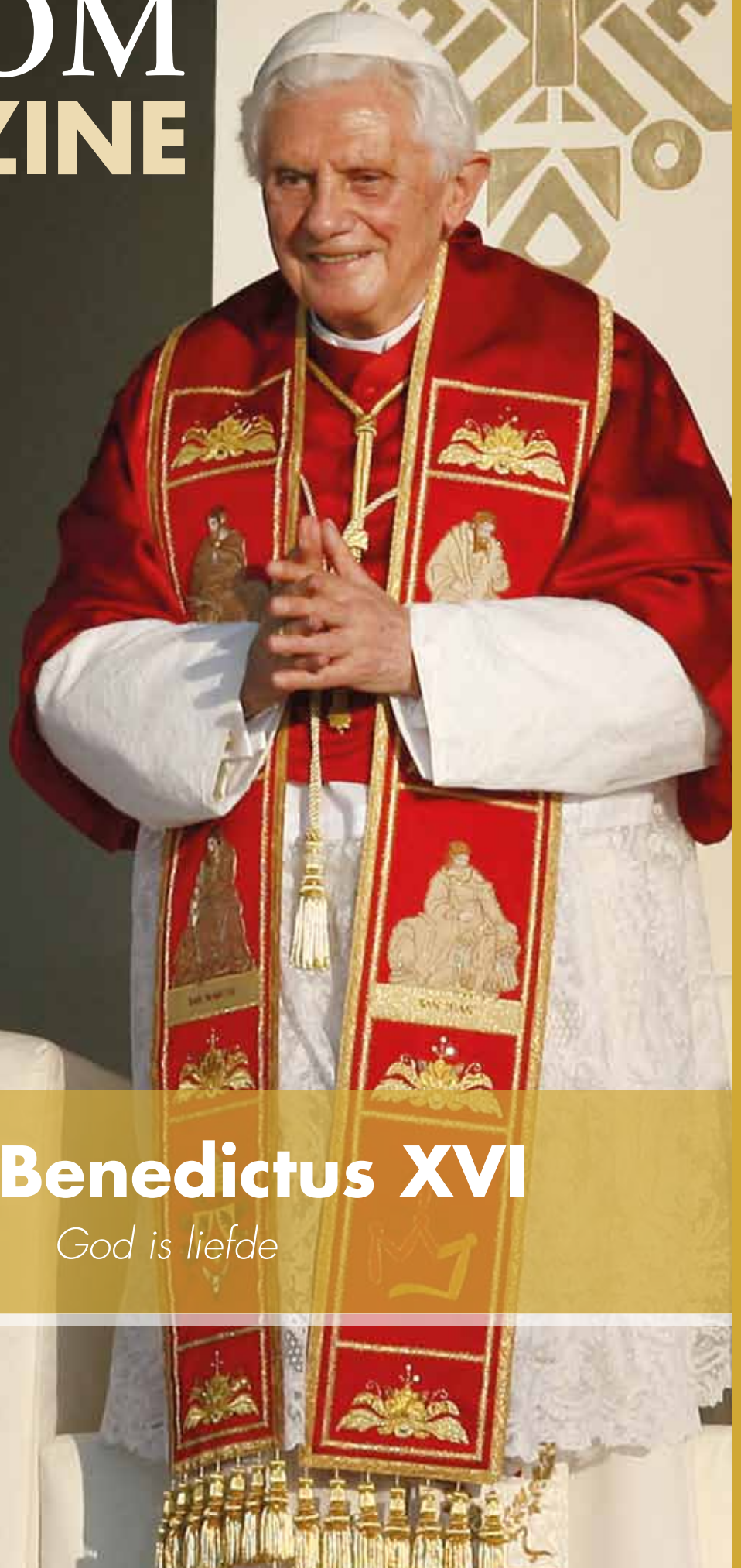

BISDOM MAGAZINE

2013 | APRIL

Paus Benedictus XVI

God is liefde

Lourdes bedevaart

In mei en september 2013 organiseert de Stichting Nederlandse Lourdesbedevaart voor Zieken (NLZ) reizen naar Lourdes. Als CZverzekerde kunt u deelnemen aan deze reis. Hebt u een medische indicatie? Dan hoeft u alleen een eigen bijdrage te betalen.

Voor meer informatie kunt u bellen naar: (043) 321 57 15 of stuur een e-mail naar info@bedevaarten.com.

Meer informatie vindt u ook op www.nlzbedevaarten.nl.

Lourdes Bedevaarten Per nachttrein, bus of vliegtuig

Voor pelgrims uit heel Nederland

Reizen met meerwaarde

In 2013 bieden wij reizen aan naar:

- Lourdes
- Amsterdams (Stille Omgang)
- Banneux
- Pater Pio (Zuid-Italië)
- Assisi / Padua
- Bedevaart op maat
- Israël

Stichting Organisatie Limburgse Bedevaarten
Raadhuisplein 1
6226 GN Maastricht
tel. 043 321 57 15
info@bedevaarten.com
www.bedevaarten.com

Vraag nu onze brochure aan!

PRIESTER OF DIAKEN WORDEN VANUIT JE BEROEP!

Priester- en diakenopleiding Bovendonk

Informatie over deze deeltijdopleiding:
T 0165 504277
E info@pdob.nl
I www.pdob.nl

Hofstraat 8 - 4741 AK Hoeven

Uw gift is welkom op bankgiro 25.80.680
t.n.v. Stichting PDOB te Breda

ANBI **pb** **bovendonk**
priester- en diakenopleiding

de Bonth van Hulten wij maken het

J. Nepomucenuskerk
Woudrichem

Postbus 115 - 5250 AC Vlijmen
www.bonthvanhulten.nl

JOSEPH RATZINGER/PAUS BENEDICTUS XVI

Joseph Ratzinger werd op 16 april 1927 geboren in Marktl am Inn. Hij studeerde na het gymnasium filosofie en theologie in Freising en München. Op 29 juni 1951 werd hij samen met zijn broer Georg tot priester gewijd. Hij promoveerde in 1953 op een proefschrift over de leer over de Kerk bij Augustinus en behaalde in 1957 zijn Habiliatio met een onderzoek naar de theologie van de geschiedenis bij de heilige Bonaventura. Hij werkte als hoogleraar in Bonn, Münster, Tübingen en Regensburg. Tijdens het Tweede

Vaticaan Concilie was hij concilie-peritus (deskundige). Als theoloog stond hij in 1972 mede aan de wieg van het tijdschrift *Communio*. In 1977 benoemde paus Paulus VI hem tot aartsbisschop van München-Freising. Tijdens het consistorie van 27 juni van dat jaar creëerde paus Paulus VI hem tot kardinaal.

Vier jaar later riep Johannes Paulus II hem naar Rome om prefect te worden van de Congregatie van de Geloofsleer. In deze hoedanigheid was hij de voorzitter van

de commissie die de Catechismus van de Katholieke Kerk samenstelde. Op 19 april 2005 kozen de kardinalen hem tot paus. Hij nam de naam Benedictus XVI aan. Als paus bevorderde hij de waardige viering van de eucharistie. Hij herinnerde Europa aan zijn christelijke wortels en riep het continent op deze niet te verloochenen. In zijn drie encyclieken getuigde hij van zijn geloof in een liefdevolle God die hoop en redding biedt aan de mens. Op 28 februari 2013 legde hij zijn ambt neer.

Dit magazine is een uitgave van het bisdom Breda en het bisdom Rotterdam. Het verschijnt bij gelegenheid van het terugtreden van paus Benedictus XVI, en de keuze van het conclaaf van Jorge Mario kardinaal Bergoglio S.J. tot paus.

Redactie

Daphne van Rosendaal (hoofdredacteur)
Hans de Jong

Adres redactie

Voor het bisdom Breda
E magazine@bisdombreda.nl
T 076 5223444

Voor het bisdom Rotterdam

E persdienst@bisdomrotterdam.nl
T 010 2815171

Advertentieverkoop

Borgerpark Media
E info@borgerparkmedia.nl
T 0475 711 362
I www.borgerparkmedia.nl
Vlodropweg 62
Postbus 8027
6060 AA Posterholt

Vormgeving

brainstorm en concept, Breda

Issn nummer: 1874-0480

Cover

Foto paus Benedictus: R. Mangold
Foto paus Franciscus: EPA

IN DEZE UITGAVE

4 |
De Bijbel en Joseph Ratzinger/Benedictus XVI

6 |
Catechese en geloofsoverdracht

8 |
De encyclieken van paus Benedictus XVI

10 |
Continuïteit en actualisering van de katholieke sociale leer

12 |
De Madrid generatie

13 |
Wereldjongerendagen 2013!

Bisdom Rotterdam

DE BIJBEL EN JOSEPH RATZINGER/ BENEDICTUS XVI

(Foto: I. Bertens)

De Bijbel gelovig lezen

De Bijbel is het Woord van God. In de heilige Schrift spreekt God ook al is de tekst feitelijk door mensen neergeschreven. Het proces waarmee menselijke schrijvers opschrijven wat God wil zeggen, heet 'inspiratie'. De woorden van mensen zijn dan geïnspireerd door de heilige Geest. Over deze goddelijke inspiratie, over God die op menselijke wijze spreekt, zei de heilige Augustinus: "sprekend door een mens, spreekt Hij als een mens, en op die manier zoekt Hij ons" (Stad Gods,

XVII, 6,2). Wat Augustinus opmerkte over het ontstaan en verstaan van de heilige Schrift is, dat de Bijbel gezien moet worden in het licht van de heilsgeschiedenis. God werkt voor het heil van alle mensen, vanaf de eerste vraag in Genesis, "Mens, waar ben je?" (Gen 3:9) tot aan Jezus die parabellen vertelt over God die zoekt wat verloren is (Lk 15). Lezen in de Bijbel veronderstelt daarom een bepaalde houding van geloof, namelijk een bereidheid om door God aangesproken en gevonden te worden. God is op zoek naar de mens, en "Ik zeg u, er is vreugde bij de engelen van God, over één zondaar die zich bekeert" (Lk 15:10).

Voor de Rooms-Katholieke Kerk is de heilige Schrift dus fundamenteel en centraal. In het lange dienstwerk van Joseph Ratzinger /Benedictus XVI zijn er vier momenten aan te wijzen waarin hij direct betrokken was bij wat de Kerk leert over de heilige Schrift.

God zoekt in gesprek te komen met de mens

Bij het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) was de toenmalige

professor Joseph Ratzinger een van de experts die een aantal belangrijke interventies voorbereidde bij de bespreking van het document over de openbaring: Dei Verbum (1965). In het gangbare denken en spreken over openbaring werd vooral de nadruk gelegd op bovennatuurlijke waarheden die te vinden zijn in Schrift en Traditie. Mede dankzij het werk van Joseph Ratzinger is bij het verstaan van openbaring de nadruk verschoven naar God die zichzelf meedeelt, en die het gesprek aan gaat met mensen omwille van hun heil. De Bijbel als historische zelfmededeling van God is weliswaar afgesloten, maar er is altijd groei mogelijk in de kennis van de openbaring: dat is de reden om de Schrift te lezen. Dei Verbum 8 zegt dat God die eens gesproken heeft, zich ononderbroken onderhoudt met de bruid van zijn Zoon. God zoekt in gesprek te komen met de mens. In Dei Verbum 25 wordt dit uitgewerkt in de aansporing tot het lezen van de Schrift: "dat de lezing van de heilige Schrift gepaard moet gaan met gebed, wil er een dialoog ontstaan tussen God en de mens, want 'bidden is: met Hem spreken; Gods woorden lezen is: naar Hem luisteren'."

Mensenwoorden en het goddelijk Woord

Als kardinaal prefect van de Congregatie van de Geloofsleer was Joseph Ratzinger voorzitter van de pauselijke Bijbelcommissie. Dit is een commissie van katholieke exegeten die uitspraken kan doen over vraagstukken van interpretatie van de Bijbel. De commissie werkt op basis van wetenschappelijke en kerkelijke verantwoordelijkheid. In 1993 publiceerde deze commissie een document over de veelheid van moderne methoden waarmee geprobeerd wordt de Bijbel uit te leggen. Het document gaat vooral in op de mogelijkheden en beperkingen van die benaderingswijzen. Ook spreekt het over hoe men de betekenis kan achterhalen van de Schrift, waarin het mensenwoord en het goddelijk Woord met elkaar vervlochten zijn. Het Bijbelwoord heeft zijn oorsprong in een werkelijk verleden. Het komt echter niet enkel uit een (menselijk) verleden, maar ook uit Gods eeuwigheid. Het leidt ons binnen in de eeuwigheid Gods, maar doet dat langs de tijd, die uit verleden, heden en toekomst bestaat.

Het Joodse volk en hun heilige Schriften

In 2001 gaf de pauselijke Bijbelcommissie

een belangrijk document uit over de verhouding van Oude en Nieuwe Testament: 'Het Joodse volk en hun heilige Schriften in de christelijke Bijbel'. Ook hierbij was kardinaal Joseph Ratzinger betrokken als voorzitter van deze commissie. In de Kerk is Christus de sleutel van interpretatie voor zowel het Nieuwe als het Oude Testament. Dit wordt echter niet meer verstaan als de betekenis van een tekst beperkt wordt tot wat de auteurs in gedachten hadden. De Jodenvervolgung van de Tweede Wereldoorlog werpt de vraag op of juist de christelijke lezing schuldig is aan antisemitisme. Ook hierop gaat het document in. Het werkt uit dat elke tekst een werkzaamheid heeft die boven de tijd en bedoeling van de menselijke auteur uitstijgt.

Christus is de sleutel van zowel het Oude als Nieuwe Testament, maar ook de Joodse lezing van het Oude Testament komt overeen met een mogelijke betekenis van de tekst. De beschuldigingen tegen de Joden in het Nieuwe Testament behoren tot de profetische taal van het Oude Testament, stelt het document. Zoals de profeten

beschuldigende waarschuwingen hebben geuit tegen het volk, waarbij altijd de weg naar het heil open bleef, zo dienen ook dergelijke teksten in het Nieuwe Testament gelezen te worden.

Het Woord van God in de Kerk

Naar aanleiding van de Bisschoppen-synode 2008 over het thema 'Het Woord van God in het leven en de zending van de Kerk', heeft paus Benedictus XVI enkele fundamentele lijnen aangegeven voor een herontdekking in het leven van de Kerk van het goddelijk Woord, als bron van voortdurende vernieuwing. In het document 'Verbum Domini' spreekt hij de hoop uit dat de Schrift steeds meer het hart wordt van elke kerkelijke activiteit. Leidraad bij de synode was de proloog van het Johannes-evangelie: het eeuwige Woord dat bij God is en dat God is, is vleesgeworden en heeft onder ons gewoond. De pauselijke aansporing roept op om de relatie met het goddelijk Woord te intensiveren als bron van een nieuw geestelijk elan en een nieuwe evangelisatie.

Mgr. Liesen
Bisschop van Breda

Opening van het Jaar van het Geloof in de H. Antoniuskathedraal te Breda.
(Foto: R. Mangold)

CATECHESE EN GELOOFS- OVERDRACHT

Kerk zijn in deze tijd

Op 11 oktober 2012 begon het Jaar van het Geloof (11 oktober 2012 - 24 november 2013). Het Jaar van het Geloof werd uitgeroepen door paus Benedictus XVI en heeft als oogmerk het getuigenis van christenen in de wereld te versterken. Het herdenkt dat vijftig jaar geleden het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) startte. Dit Concilie is onder meer bekend van de term 'aggiornamento', van paus Johannes XXIII. Dit betekent letterlijk 'bij de dag brengen'. Het gaat er om de Kerk bij 'vandaag' te brengen.

Elke tijd opnieuw moet de Kerk zich met de vragen en de noden van de eigen tijd uitzetten vanuit haar zending. "Christus zendt ons vandaag evenals toen uit [...] om zijn evangelie te verkondigen," zegt paus Benedictus XVI in de brief waarin hij het Jaar van het Geloof aankondigde (Porta fidei, 7).

Religieuze analfabetisme

Een van de grootste hindernissen voor de zending van de Kerk vandaag de dag, geeft Benedictus aan, is religieuze analfabetisme. De hedendaagse samenleving heeft moeite om geloofstaal te verstaan. Paus Benedictus XVI omschrijft het 'religieuze analfabetisme' wel als 'een onwetendheid met betrekking tot de persoon van Jezus Christus en zijn onderricht'.

Wat te doen? Voorop staat dat iedereen iets mag en kan doen. De Kerk is fundamenteel een gemeenschap van geroepenen, die hun van God gekregen talenten mogen inzetten uit liefde tot God en de naaste. Meer concreet vallen in het Jaar van het Geloof twee zaken op: kennisoverdracht en authentiek getuigen.

Kennisoverdracht

Geloofskennis is essentieel om de eigen instemming te geven, dat wil zeggen om zich ten volle met verstand en wil aan te sluiten bij wat de Kerk voorhoudt (Porta fidei, 10). Het Jaar van het Geloof herdenkt expliciet ook dat twintig jaar geleden de Catechismus van de

Katholieke Kerk verscheen, als vrucht van het Tweede Vaticaans Concilie. Benedictus wees op de catechismus als een nuttig instrument om het getuigenis te ondersteunen, omdat deze de kracht en de schoonheid van het geloof duidelijk maakt.

In de bisdommen Breda en Rotterdam gaan de Geloofsgesprekken dit jaar over geloofsoverdracht en catechese. Geloofsgesprekken zijn interviews die worden uitgezonden door Omroep RKK voorafgaand aan de uitzending van de eucharistie. Beide bisschoppen openden de serie gesprekken voor het eigen bisdom.

In de Geloofsgesprekken vanuit het bisdom Rotterdam komt de catechismus telkens expliciet ter sprake. In het Geloofsgesprek op zondagochtend 17 maart gaf bisschop Van den Hende aan: "De catechismus werd toen deze in 1992 verscheen verschillend ontvangen. Sommige mensen in Nederland vroegen zich af of je wel in algemene termen een catechismus kunt schrijven voor de hele wereld. In Rome daarentegen vonden ze het prachtig en een 'bewonderenswaardige symfonie van het geloof.' De catechismus herinnert ons aan twee dingen: het geloof is gegeven als een geschenk, en het geloof is er om gedeeld te worden in de gemeenschap van de Kerk. Het is een belangrijke opdracht om het geloof door te geven."

Inmiddels is er ook een samenvatting van de catechismus gemaakt, het Compendium van de catechismus. En speciaal voor jongeren is er de Youcat. Die behandelt als jongerencatechismus in taal van jongeren het geloof, zoals dat wordt aangereikt in de catechismus.

Authentiek getuigen

Geloofsoverdracht in de huidige maatschappij is meer dan kennisoverdracht en moet gepaard gaan met getuigenis. De Kerk heeft authentieke getuigen nodig, aldus Benedictus. Steeds als het gaat om het overdragen van het geloof, is er ook sprake van daden van geloof. In Porta fidei

haalt Benedictus de Jakobus brief aan: "In [...] bewoordingen die de christenen vanaf het begin een opdracht voorhouden, stelde de apostel Jacobus: Broeders, wat baat het een mens te beweren dat hij geloof heeft, als hij geen daden kan laten zien? Kan zo'n geloof hem soms redden? Stel dat een broeder of een zuster geen kleren heeft en niets om te eten, en iemand van u zou zeggen: 'Geluk ermee! Houd u warm en eet maar goed' en hij zou niets doen om in hun stoffelijke nood te voorzien - wat heeft dat voor zin? Zo is ook het geloof, op zichzelf genomen, zonder zich in daden te uiten, dood. Misschien zal iemand zeggen: 'Gij hebt de daad en ik heb het geloof.' Dan antwoord ik: 'Bewijs me eerst dat ge geloof hebt, als ge geen daden kunt tonen, dan zal ik u uit mijn daden mijn geloof bewijzen' (Jak. 2,14-18)" (Porta fidei, 14).

Woorden en daden

Woorden en daden horen bij elkaar en moeten met elkaar worden verbonden. Woorden kunnen daden zijn als ze iets goeds weten te bewerken. En daden kunnen spreken. Dat het belangrijk is de daad bij het woord te voegen staat niet gauw ter discussie. Het woord bij de daad voegen lijkt echter minder vanzelfsprekend.

Benedictus schreef in Porta fidei dat we vaak bezorgd zijn om de sociale, culturele en politieke gevolgen van onze inzet, meer dan om het geloof, dat we vanzelfsprekend vinden, maar dat in de samenleving vaak niet wordt erkend en soms ook expliciet wordt ontkend (Porta fidei, 2).

We mogen daarin een pleidooi zien van Benedictus om daden vanuit het geloof toe te lichten. Dat is, gezien het religieuze analfabetisme, volgens Benedictus nodig voor de Kerk in deze tijd. 'God is liefde' heeft hij de gelovigen tijdens zijn pontificaat voortdurend voorgehouden. En als wij over God spreken, moeten we eenvoudige woorden vinden voor de kern van het geloof: God die om ons geeft, die liefde is en dichtbij ons is in Christus.

Daphne van Rosendaal

DE ENCYCLIEKEN VAN PAUS BENEDICTUS XVI

zijn verzameld werk. Dit zal zestien kloeke banden omvatten.

Een rijke erfenis

Ook als paus heeft Benedictus XVI ons een rijke erfenis achtergelaten. Deze bestaat uit drie encyclieken, verschillende toespraken (waaronder de Regensburger Rede over de samenhang tussen geloof en rede) en de Freiburger Rede (over het fundament van ons politiek systeem) en zijn drie Jezusboeken.

De eerste encycliek, 'Deus caritas est' (2006), gaat over de liefde van God. De tweede, 'Spe salvi' (2007), gaat over de hoop en de derde, 'Caritas in Veritate' (2009), gaat over de sociale leer van de Kerk. Een vierde encycliek, die over het geloof zou gaan, verschijnt niet in deze vorm. Typerend voor zijn encyclieken is dat Benedictus XVI zijn standpunten voorziet van een theologische onderbouwing. Het tweede deel draagt een praktisch karakter. In zijn encyclieken treedt paus Benedictus XVI in dialoog met andersdenkenden. Hij heeft hun opvattingen grondig bestudeerd en geeft

deze eerlijk weer. Hij neemt hen serieus. Zo geeft hij aan hoe de Kerk het gesprek kan aangaan met de moderne wereld.

'Deus caritas est'

In het eerste jaar van zijn pontificaat, in 2006, verscheen zijn eerste encycliek 'Deus caritas est'. "Wij geloven in de liefde." Zo vatte Benedictus XVI de kern van het christelijk geloof samen. Christen zijn wordt niet in eerste instantie bepaald door een ethische beslissing of een hoog- staand idee maar door een ontmoeting met een gebeurtenis, een Persoon, die ons leven een nieuwe horizon en een nieuwe richting geeft, aldus de paus in de openingswoorden van deze encycliek. Deze opvatting heeft concrete gevolgen. Binnen de Kerk mogen, aldus de paus, geen noodlijdenden bestaan. De Kerk mag haar diaconale opdracht nooit verwaarlozen. Deze opdracht strekt zich uit buiten haar grenzen. De liefde wordt nagestreefd omwille van zichzelf. De diaconie mag niet misbruikt worden om anderen het geloof op te dringen. Anderzijds, schrijft de paus, hoeft Christus ook niet te worden verzwegen.

Veel mensen lijden omdat ze God en Jezus Christus niet kennen en dan is het juist een dienst van de naastenliefde om het geloof toch ter sprake te brengen.

'Spe salvi'

Zijn tweede encycliek is een grondige uiteenzetting over de theologische deugd van de hoop. In deze encycliek komt duidelijk naar voren dat geloof en hoop nauw met elkaar verbonden zijn. Zowel het geloof en de hoop zijn ons geschonken. Het is niet mogelijk om verlost te worden langs de weg van maatschappelijke hervormingen of wetenschappelijke vooruitgang. De mens wordt verlost door de liefde. Dit is ook waar op het tussenmenselijk niveau. De liefde tussen mensen is eindig en wordt verbroken door de dood. De mens hunkert naar meer. Enkel Jezus Christus geeft ons die zekerheid. Door Hem weten we dat God zich met ons verbonden heeft.

'Caritas in Veritate'

Paus Benedictus XVI schreef zijn derde encycliek 'Caritas in Veritate' in 2009. Met deze encycliek wilde hij eigenlijk de

encycliek 'Populorum progressio' (1967) van paus Paulus VI herdenken. Door de economische crisis is het verschijnen van deze encycliek toen uitgesteld. Paus Benedictus XVI staat in deze encycliek stil bij de oorzaken van de crisis en de globalisering. De crisis is volgens hem veroorzaakt door menselijke hebzucht. Het financieel systeem is ongevoelig voor het lot van de armen. De Kerk biedt geen concrete oplossingen, maar wel door middel van haar sociale leer een moreel referentiekader. Benedictus XVI veroordeelt de globalisering niet, maar hij plaatst kritische kanttekeningen, vooral wanneer de menselijke waardigheid in het geding komt. Hij kiest voor een integrale ontwikkeling van de mens. Op deze manier legt hij een verbinding tussen de ethiek van het persoonlijk leven en de sociale ethiek. Oplossingen moeten geleid worden door de liefde. De liefde behoort ook tot het wezen van de economie. Ook ons economisch handelen kent een morele dimensie. De paus houdt een pleidooi voor economische initiatieven waarin de beoefening van de liefde en economisch

handelen hand in hand gaan, zoals de gemeenschapseconomie die door de focolarebeweging ontwikkeld wordt. Ondernemingen dragen ook een sociale verantwoordelijkheid en mogen zich niet alleen laten leiden door het streven naar maximale winst.

Geloof en rede

In de visie van de paus verdient God een plaats in het publieke domein. Hij wijst zowel het secularisme als het fundamentalisme af, omdat beide het de mensen onmogelijk maken elkaar echt te ontmoeten. Geloof en rede horen bij elkaar. De mens ontwikkelt zich door relaties, omdat hij geschapen is naar het beeld van God die zelf Drie-Ene liefdesgemeenschap is. Om zowel de menselijke persoon als de gemeenschap verder uit te bouwen is het noodzakelijk dat de mens bij de opbouw van de maatschappij betrokken is. Het christelijk godsbesef beïnvloedt zo de relaties tussen mensen en volkeren en heeft derhalve politieke implicaties.

Hans de Jong

Toen Joseph Ratzinger in april 2005 tot paus werd gekozen was hij de auteur van een omvangrijk oeuvre, niet alleen kwantitatief maar ook kwalitatief. Denk aan werken als 'De kern van ons geloof' (1968) over de apostolische geloofsbelijdenis, de 'Theologische Prinzipienlehre' (1982) en 'De geest van de liturgie' dat in 2005 door verschillende vertalers onder wie bisschop Van den Hende vertaald is. Daarbij zijn er talrijke werken waarin hij als coauteur of redacteur zijn bijdrage heeft geleverd. Bij de Duitse uitgeverij Herder verschijnt momenteel

CONTINUÏTEIT EN ACTUALISERING VAN DE KATHOLIEKE SOCIALE LEER

(Foto J. Wouters)

Paus Benedictus leverde een belangrijke bijdrage aan de continuïteit en actualisering van de katholieke sociale leer. Dat deed hij natuurlijk in zijn drie encyclieken. Vooral de derde encycliek bevat veel sociale leer.

De katholieke sociale leer

De katholieke sociale leer is een instrument voor de morele en pastorale onderscheiding van de gebeurtenissen die onze tijd kenmerken. De katholieke sociale leer is een gids ter inspiratie en een hulp voor de gelovigen (Compendium van de sociale leer van de Kerk, 10).

Het uitgangspunt van de sociale leer is de waardigheid van de mens. Die is ten diepste onaantastbaar, omdat haar fundament ligt in het gegeven dat iedere menselijke persoon door God naar zijn beeld en gelijkenis wordt geschapen. Het bijbels fundament is mooi samengevat in Psalm 8: "Wat is dan de mens, dat Gij acht op hem slaat? [...] met waardigheid hebt Gij [hem] gekroond". De katholieke sociale leer geeft aan hoe men op basis van dit uitgangspunt de samenleving kan opbouwen, overheden kan laten functioneren, en de internationale gemeenschap vreedzaam kan vormgeven.

Gerechtigheid en liefde

De eerste encycliek 'Deus caritas est' (2006) fundeert de liefde tot de naaste in de liefde tot God en benadrukt tegelijk dat we niet over God kunnen spreken zonder over liefde te spreken. Ze legt het verband uit tussen het eerste gebod en het tweede gebod van Christus (liefde tot God en tot de naaste gelijk onszelf). Zo begon paus Benedictus XVI waar het 'Compendium voor de Sociale Leer van de Kerk' in 2004 eindigde: bij de verbinding van gerechtigheid met liefde. Het is vanwege de scheiding van Kerk en Staat niet de taak van de Kerk om politiek te beoefenen, maar om de menselijke rede te zuiveren waarmee alle mensen, inclusief katholieke leken, aan politiek kunnen doen. Liefde blijft nodig in elke maatschappij en staatsvorm. De tweede encycliek 'Spe salvi' (2007)

beantwoordt de vraag: waarop mogen wij hopen? Paus Benedictus legt hierin uit wat de hoop op eeuwig leven betekent. Hoop op eeuwig leven kan de hoop op verandering in samenleving en politiek versterken, maar ze blijft deze steeds overstijgen.

Evangelisatie

De derde encycliek 'Caritas in Veritate' (2009) gaat het meest praktisch in op de huidige maatschappij, vooral op globalisering en de huidige financiële crisis. Er is een verband tussen naastenliefde en liefde voor de waarheid over God en mens. Daarom kan inzet voor het goede samenleven niet los worden gezien van evangelisatie en omgekeerd. Dit wezenlijke inzicht is in delen van Europa helaas niet goed begrepen. In Europa wordt de evangelisatie, de verkondiging van het evangelie tot de uiteinden der aarde, vaak buiten de dialoog tussen gelovigen en niet-gelovigen gehouden. Ook door christenen zelf. Alsof een dialoog vereist dat men het eigen inzicht in de waarheid van het geloof verzwijgt. Paus Benedictus stimuleerde er juist toe het eigen geloof wel degelijk in de dialoog in te brengen. Ten tweede is in Europa, en ook in Nederland, vooral bij katholieken, veel schroom om diaconale praktijken expliciet vanuit het geloof vorm te geven en met evangelisatie te verbinden. Het misverstand is dat men de eigen overtuiging niet mag opdringen aan kwetsbare mensen. Alsof men die helpt door de waarheid over de waardigheid van de mens te verzwijgen. Dus geloof opdringen: nee. Maar erover spreken: ja! Voor paus Benedictus is evangelisatie zowel verbonden met de dialoog met de ongelovigen alsook een onmisbaar onderdeel van elke diaconale en caritatieve praktijk.

Kerk en staat

Emeritus paus Benedictus leverde nog andere belangrijke bijdragen aan de sociale leer, zoals zijn beroemde rede tot het Duitse parlement, in september 2011, waarin hij de noodzakelijke rol van principes en waarden in de politiek uitlegt.

Deze toespraak maakt precies duidelijk hoe hij de moreel opvoedende taak van de Kerk in een seculiere staat ziet. Kerk en staat zijn gescheiden, dat wil zeggen hebben geen macht over elkaars besturing en inhoud. Maar ze kunnen, mogen en moeten volgens paus Benedictus wel met elkaar in dialoog zijn. Het podium daarvoor is de moraal. Politiek kan niet zonder moraal, en godsdienst is evenzeer ondenkbaar zonder moraal. Daarom biedt moraal een goed aanknopingspunt voor dialoog. De Kerk brengt hierbij de katholieke sociale leer in.

Ook in jaarlijkse toespraken tot het Corps Diplomatique van het Vaticaan en in de jaarlijkse verklaringen voor Wereldvredestdag (1 januari) belichtte paus Benedictus steeds actuele thema's uit de sociale leer. Steeds liet hij zien hoe diplomatie en politiek op morele principes gebaseerd moeten zijn en hoe dit kan functioneren, bijvoorbeeld voor een inzet op behoud van de schepping en duurzame economie, of over de fundering van mensenrechten in de menselijke waardigheid (2008).

Een bijdrage van paus Benedictus aan de sociale leer die vaak minder goed begrepen is, is de wereldwijde dialoog met andere godsdiensten over de noodzaak godsdienstig gemotiveerd geweld af te zweren. Het was en bleef zijn intentie met godsdiensten in gesprek te zijn over vreedzaam samenleven en het onredelijke en onzedelijke geweld in godsdiensten.

Paus Franciscus erft van zijn voorganger een stevig onderbouwde erfenis op het gebied van de sociale leer. Een voorbeeld hiervan is de optie voor de armen uit de sociale leer van de Kerk. De naamkeuze van paus Franciscus roept de verwachting op dat hij veel zal doen voor de armen en voor het herstel van de Kerk, die onder allerlei affaires te lijden heeft gehad. De sociale leer kan paus Franciscus hierbij zeker helpen om een gezagvolle rol van de Kerk in de samenleving te herstellen.

Diaken Fred van Iersel
Diocesaan functionaris
voor de sociale leer van de Kerk

De sociale leer van de Kerk

Zes morele principes voor het inrichten van de samenleving:

- 1) de waardigheid van de persoon, die altijd en overal gerespecteerd, gewaarborgd en bevorderd moet worden
- 2) het algemeen welzijn, dat ook staten normeert en waar deze dus niet boven staan
- 3) de universele bestemming van goederen, die het sociale vruchtgebruik van particulier eigendom regelt
- 4) het subsidiariteitsbeginsel, dat waarborgt dat de samenleving van onderop wordt opgebouwd en van bovenaf hierbij wordt ondersteund
- 5) het participatiebeginsel, dat waarborgt dat uitsluiting en afzijdigheid uit de samenleving en politiek worden vermindert
- 6) het solidariteitsbeginsel, dat waarborgt dat mensen in en vanuit gemeenschappen verbondenheid en verantwoordelijkheid voor elkaar beleven en vormgeven

Drie richtinggevende waarden

- 1) waarheid
- 2) vrijheid
- 3) rechtvaardigheid

Deze drie waarden worden omvat en voltooid door de liefde.

DE MADRID GENERATIE

Al vanaf 1983 behoren de Wereld Jongerendagen (WJD) tot de voornaamste katholieke jongerenpelgrimages. Deze dagen worden door honderdduizenden, soms miljoenen jongeren, bezocht. Hoogtepunt van de dagen zijn altijd de ontmoeting met de paus.

Wat is de oorzaak van het succes van de WJD en welk type jongeren bezoekt deze dagen? Hilde Ingels, master in de godsdienst- en cultuursociologie en lector aan de Arteveldehogeschool te Gent, en Pieter Nolf, directeur van de IJD, de Interdiocesane Jeugddienst Vlaanderen laten in een uitgebreide studie de deelnemers van de WJD in Madrid (2011) aan het woord en peilen bij deskundigen naar hun visie op jongeren, geloof en Kerk.

Jongeren zijn, volgens de meeste onderzoekers althans, a-religieus. Van de Vlaamse jongeren gelooft minder dan 20% in God. Kerk en geloof, maar ook alternatieve religieuze bewegingen als de new-age beweging kunnen niet op hun aandacht rekenen. De onderzoekers merken op dat er niet alleen sprake is van een kerkcrisis maar ook van een geloofscrisis. Voor de meeste jongeren is de mens het begin en het einde van het bestaan. In die zin is de Kerk uit haar aard tegendraads.

Desondanks verlangen jongeren naar authenticiteit, echtheid, een stabiel gezinsleven en vrienden die ze ook

in levende lijve ('live' in jongerentaal) ontmoeten. Vreemd genoeg is alles wat oud is, of zich als zodanig presenteert, geloofwaardig. In deze wereld stellen jongeren zich zeker de vraag naar de zin van het bestaan. Wel later dan vroeger. De periode van de vroege adolescentie (20-35 jaar) blijkt fundamenteeler dan de puberteit.

De jongeren die naar de WJD gaan, hebben binnen deze groep hun eigen karakteristieken. Ze gaan tegen de stroom in. Hun kerkbetrokkenheid ligt aanmerkelijk hoger. Dat betekent niet dat ze per se gebonden zijn aan hun lokale parochie. Relatief veel jongeren bezoeken bijvoorbeeld Taizévieringen en zijn bereid daarvoor te reizen. Ze zoeken aansluiting bij gelijkgestemden. Deelname aan de WJD blijkt hun kerkbetrokkenheid te versterken. Opmerkelijk is dat het sacrament van boete en verzoening voor hen dan in een ander daglicht staat.

Het boek is doorspekt met interviews met gelovige jongeren. Hierdoor is het een levendige studie geworden, waardevol voor ieder die bij het jongerenpastoraat betrokken is, ook in Nederland.

Hans de Jong

Hilde Ingels, Pieter Nolf, de Madrid generatie: waar zijn ze in godsnaam mee bezig? Antwerpen, Halewijn, 2012. ISBN: 978.90.8528.245.7

WERELDJONGERENDAGEN 2013!

In 1984 organiseerde paus Johannes Paulus II de eerste Wereldjongerendagen. De ontmoeting met de paus is altijd een bijzonder moment. De vorige WJD was paus Benedictus XVI er nog bij, nu paus Franciscus. Vier jongeren uit het bisdom Breda en Rotterdam over de WJD.

Femke Joolen

Ivo Kalverboer

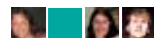

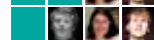

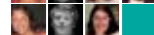

Ellen de Smit

Jasper Zandvliet

1. Ik neem aan de WJD in Rio de Janeiro deel omdat:

- Ik al eerder heb deelgenomen en dit opnieuw wil ervaren
- Iemand uit mijn familie mij overtuigd heeft
- Mensen uit de parochie mij overtuigd hebben
- Mensen van het jongerenpastoraat van het bisdom mij overtuigd hebben
- Ik enthousiaste reacties heb gehoord
- Ik mijn geloof wil delen met anderen
- Ik plezier wil maken en Rio wil bezoeken
- Ik jongeren uit de hele wereld wil leren kennen
- Ik de paus wil zien

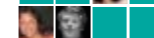

Femke: "Ik neem deel, omdat ik tijdens de voorgaande WJD's heb geproefd van de sfeer. Het is mooi om het geloof te beleven met andere jongeren, en de hoop voor de toekomst te zien bij elkaar, ondanks schandalen waar de Kerk mee te kampen heeft. Ook is het bijzonder om de paus te zien. Het is een grote happening, met het geloof als basis en dat maakt de WJD zeer bijzonder."

Ivo: "Ik denk dat het een unieke mogelijkheid is om in contact te treden met de Wereldkerk. Mensen uit allerlei windstreken zullen er samenkomen met verschillende belevingen van het katholieke geloof. Dat kan een enorme verrijking van de eigen geloofsbeleving betekenen. Het zou mooi zijn om in aanraking te komen met de enthousiaste en uitbundige geloofsbeleving van de mensen in Zuid-Amerika en daar wat van mee te nemen naar huis."

Ellen: "Ik neem vooral deel omdat ik twee jaar geleden ook mee ben geweest naar Madrid. Dat was leuk en het was vooral fijn om met zo'n grote groep op pad te gaan. Mijn familie heeft me overtuigd om weer mee te gaan en de parochie moedigt me aan. Ook gaat er een vriendin van me mee, die ik aan de vorige WJD heb overgehouden."

Jasper: "Eigenlijk bestaat mijn motivatie om mee te gaan uit drie aspecten: ontmoeting, cultuur van andere landen, geloofsbeleving van mij persoonlijk. Ik ben nieuwsgierig naar Suriname en Rio. Je gaat het land meemaken wanneer het op zijn kop staat. Wanneer de sfeer dan goed is, kan de reis voor mij niet meer stuk. Ik wil graag nieuwe dingen horen, en tot nieuwe inzichten komen."

2. Waar kijk je het meest naar uit tijdens de WJD?

- Rio bezoeken
- Gelovige mensen uit de hele wereld leren kennen
- Nieuwe vriendschappen uitbouwen
- Een leuke tijd hebben
- Voelen dat ik niet alleen sta in mijn geloof
- De paus zien
- God in mijn leven ervaren
- Kennis maken met geloofsbeleving uit andere landen

Femke: "Ik kijk het meest uit naar de week in Suriname, het zien van de nieuwe paus, de verschillende catecheses en workshops, en de openings- en slotviering met de paus."

Ivo: "Ook de ontmoeting met de mensen uit Suriname lijkt me heel interessant, omdat we samen met hen naar Rio gaan en omdat ik zal kunnen leren van hun beleving van ons gedeeld geloof. Natuurlijk is het ook uniek om naar Zuid-Amerika te gaan. Rio, zo'n enorme stad, zal gevuld zijn met mensen van over de hele wereld. Daar gaat zeker iets bijzonders gebeuren."

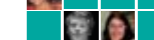
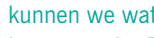
Ellen: "In Madrid merkte ik dat het bijzonder was om het geloof te delen met anderen, dat het goed is om in het gesprek van elkaar te leren. Het is prettig om in een situatie te zijn waarin geloven normaal is en niet raar gevonden wordt. Die verbondenheid is erg fijn."

Jasper: "Ik kijk het meeste uit naar de landen die we tijdens onze reis gaan bezoeken. De eerste indrukken en eerste sferen in die landen wanneer je net aankomt. Ik kan me de WJD-sfeer al voorstellen, aangezien ik al vaker mee geweest ben. Ik weet ongeveer wat het is om miljoenen jonge mensen bij elkaar te zien."

De vragen zijn ontleend aan het Vlaamse onderzoek van p. 12.

Nancy van der Zande
medewerker jongeren bisdom van Breda

3. Welke gevolgen verwacht je van de Wereldjongerendagen?

- Mijn netwerk van vrienden verder uitbouwen
- Mijn geloof en mijn leven dichter bij elkaar brengen
- Mij beter voelen in het leven
- Energie krijgen om meer met mijn geloof te gaan doen
- Een beter begrip krijgen van het geloof
- Energie krijgen om elders actiever te zijn
- Een dichtere relatie met God, met Jezus uitbouwen

Ivo: "Door binnen onze oude vertrouwde omgeving te blijven kunnen we wat duf worden. Ook zijn er weinig gelovige jongeren in onze regio. De ontmoeting met het jonge en enthousiaste deel van de Wereldkerk kan ons nieuwe energie geven wanneer dat bij ons soms ontbreekt. De relatie met God is de ruggengraat van alle andere zaken. Door buiten oude patronen te treden scheppen we voor onszelf ruimte voor nieuwe ervaringen en mogelijkheden om onbevangen naar de stem van God te luisteren."

Ellen: "Ik heb al wel een band met de Heer, maar een sterkere band zou ik prettig vinden. In Madrid heb ik tijdens de catechese gemerkt wat het geloof in het dagelijks leven kan betekenen. Mij beter voelen in het leven wil zeggen dat ik sterker wil komen te staan in het leven."

4. Geloven is voor mij:

- Mij engageren
- Deel uitmaken van een groep die samenkomt vanuit het geloof
- Blijven zoeken
- Een persoonlijke relatie met God uitbouwen
- Moeilijk te omschrijven
- Bidden
- Deel uitmaken van een parochiegemeenschap
- Regelmatig naar de kerk gaan
- Lezen in de Bijbel

Femke: "Geloven is voor mij een stukje innerlijk rust. Het houvast hebben aan God, en het gedachtegoed van de Kerk en het geloof. Geloven is voor mij ook naar de kerk gaan. Bij al mijn vragen en twijfels vertrouw ik op God. Dit heb ik zeer sterk gemerkt voor, tijdens en na het overlijden van mijn moeder eind 2010. Ik heb heel veel gebeden, en vond hierin veel steun. Zonder geloof leven is voor mij niet mogelijk."

Jasper: "Geloven is voor mij een fundament, een basis voor het leven. Ik kan altijd terugvallen op het geloof. Ook is het voor mij een levenshouding: de manier waarop ik omga met anderen, hoe ik dingen doe. Het is mij geleerd door mijn ouders."

Gebed voor de nieuwe paus

God, Gij hebt in uw voorzienigheid uw Kerk willen bouwen op de heilige Petrus, de eerste onder uw apostelen. Zie genadig naar onze paus Franciscus die Gij tot zijn opvolger hebt aangesteld: laat hem voor uw volk het zichtbaar beginsel en fundament zijn van de eenheid in geloof en van de gemeenschap van uw Kerk. Door onze Heer Jezus Christus, uw Zoon die met U leeft en heerst in de eenheid van de heilige Geest, God, door de eeuwen der eeuwen. Amen.

(Foto: Osservatore Romano)

MEDIA EN DE PAUS

Het Sint Pieterplein, in afwachting van de keuze van de nieuwe paus.
(Foto Osservatore Romano)

Meer dan drie miljoen mensen keken op woensdag 13 maart in een extra lange uitzending van het NOS-Journaal naar de witte rook en naar de presentatie van de nieuwe paus aan de Kerk en de wereld. En toen kardinaal Jorge Bergoglio de tienduizenden mensen op het Sint Pietersplein had verwelkomd met goedenavond en als paus Franciscus de harten van de wereld had veroverd, schakelden 800.000 tot 900.000 kijkers over naar Nederland 2 om daar in een speciale uitzending van het pausjournaal van RKK achtergronden te horen over deze verrassende pauskeuze.

De nieuwe paus

Wie nog durft te zeggen dat de mensen van vandaag niet geïnteresseerd zijn in wereldwijde instituties als de Katholieke Kerk en in een verkiezing van een nieuwe

pontifex voor deze Kerk, gaat voorbij aan deze cijfers. Minder dan de helft van de Nederlanders zegt nog christelijk te zijn, maar dat betekent niet dat diezelfde Nederlanders niet willen weten wie de nieuwe paus is. Anders is niet te verklaren dat er naar de uitzendingen rondom de nieuwe paus op woensdag 13 maart meer mensen keken dan naar de speciaal ingelaste uitzending rond het nieuws van de abdicatie van koningin Beatrix. Die uitzendingen haalden eind januari niet het getal van ruim drie miljoen kijkers. Verre van dat zelfs.

Inspiratie en verbondenheid

Waarom keken er zo veel mensen naar de nieuwe paus? Heeft dat misschien te maken met het feit dat Nederlanders hunkeren naar een andere wereld en uitzien naar een stem die profetisch, onbaatzuchtig en deemoedig is? Crisis is het woord dat elke dag met hoofdletters in de media wordt geschreven. Crisis bij banken, universiteiten en ziekenhuizen, crisis rond Cyprus, Europa en de euro.

Nederlanders horen niets anders. De paus overstijgt deze materiële werkelijkheid en kan voor veel mensen door zijn belangeloosheid een bron van hoop, inspiratie en verbondenheid zijn. Zou dat de reden zijn waarom miljoenen Nederlanders naar de keuze van de nieuwe paus keken, op Nederland 1 en Nederland 2?

Seculiere media

Het zou zomaar kunnen. Maar dan moet de paus soms wel de helpende hand krijgen. Een centrale rol speelde hierin Antoine Bodar die rond het aftreden van Benedictus XVI de seculiere media kapittelde. Nog nooit had hij zoveel domheid en botheid in een paar minuten voorbij zien komen. Hij doelde daarmee op reportages waarin de aftredende paus alleen maar als een brokkenpiloot werd neergezet, als een pontifex die van het ene in het andere schandaal rolde. Bodar legde met passie uit dat de paus meer is dan de optelsom van seculiere feiten. Benedictus XVI verwees naar

Christus en heeft daar prachtige boeken over geschreven, zo vertelde Bodar.

Spirituele dimensie

Vanaf dat moment kantelde de publieke opinie. Zelfs de Vara bood ruimte om de spirituele dimensie van het pausschap uit te leggen. Later gebeurde dat ook door katholieken als Paul van Geest, Frank Bosman en Gerard Klaasen in de uitzendingen van NTR en NOS. Bij de redactie van het journaal mocht hulpbisschop Jan Hendriks achter de schermen, voor een gehoor van 25 journalisten, uitleggen wat het pausschap ten diepste betekent. Dienaar van Kerk en wereld, verwijzend naar Christus. Met een hoofdrol voor de deemoed, zowel bij de aftredende als de nieuwgekozen paus. De katholieke en kerkelijke omroep RKK kreeg in de periode van 11 februari tot 19 maart (van aankondiging abdicatie tot installatie) van de publieke omroep alle kans om in maar liefst 12 uitzendingen duidelijk te maken wat er gebeurde rond abdicatie en installatie. Naarmate er meer

geschiedenis werd geschreven door de Katholieke Kerk, nam de bereidheid in het medialandschap toe om genuanceerd naar deze historische gebeurtenis te kijken. Niet in de laatste plaats door de overrompelende presentatie van de nieuwe paus.

De harten veroverd

De nieuwe paus Franciscus heeft de harten van de wereld veroverd, met zijn voorbeeld van eenvoud en zijn oproep om de armen centraal te stellen. Want daar kunnen we Christus ontmoeten, verkondigt hij. Met de hulp van de heilige Geest en naar het voorbeeld van Franciscus van Assisi. Hij heeft ook de harten van journalisten veroverd, zo veel wordt wel duidelijk in de media van de wereld en ook van Nederland. Drie dagen na zijn verrassende verkiezing bedankte hij de journalisten, maar deed hij ook een beroep op hen: om over de Kerk niet alleen als een feitelijke organisatie te berichten maar ook als een wereldwijde gemeenschap die geen politieke, maar een spirituele essentie heeft. Het gaat om de

ontmoeting met Christus en om God die zich openbaart in de geschiedenis.

Spreken over Christus

In de zendtijd van RKK is niets anders gedaan dan deze spirituele dimensie uitleggen. Nederlanders hunkeren daarnaar. Ze verlangen blijkbaar naar oriëntatie en verdieping, naar deemoed en eenvoud. Maar ook buiten deze zendtijd liet RKK van zich horen, in alle andere media. Bodar, Vonhögen, Kemp en Klaasen lieten geen kans onbenut. En dat moet blijven gebeuren. De historische weken van 11 februari tot 19 maart hebben geleerd dat het nodig is dat katholieken hun verantwoordelijkheid nemen en de moed tonen om in de media een ander geluid te laten horen: in de Kerk gaat het om Christus. De kijkers en luisteraars lopen dan niet weg. Integendeel, ze kijken met miljoenen. Want ze hunkeren naar een andere wereld.

Leo Fijen
Hoofd omroep RKK

Buenos Aires. Een zwerver met zijn hond.
(Foto: Stock.xchng)

DE KERK IN ARGENTINIË

Toen paus Franciscus zich op 13 maart voor de eerste keer aan de mensen op het Pietersplein voorstelde, zei hij dat het de opdracht was van het conclaaf om een bisschop van Rome te kiezen. Hiervoor waren ze, aldus paus Franciscus, tot het uiteinde der aarde gegaan, naar Argentinië. Buiten een verblijf van enkele jaren in Duitsland, waar hij werkte aan een proefschrift, heeft Franciscus zijn hele leven in Argentinië gewoond.

Spaanse kolonie

Van oudsher speelt de Kerk een belangrijke rol in dit land. In het begin van de zestiende eeuw kwamen de eerste Spanjaarden in de regio. Tot 1776 behoorde Argentinië tot het onderkoninkrijk Peru. Vanaf dat jaar vormde het huidige Argentinië samen met een deel van Bolivia, Uruguay en Paraguay het nieuwe onderkoninkrijk Rio del Plata, waarvan Buenos Aires de hoofdstad was. De Kerk was een steunpilaar van het Spaanse koloniale bewind. Ze functioneerde als onderdeel van de staat. De Spaanse koning benoemde de bisschoppen en andere kerkelijke functionarissen.

Missies

In het kielzog van de kolonisten volgden ook kloosterordes als dominicanen, franciscanen en later de jezuïeten en de karmelieten. Zij speelden een grote rol bij het tot geloof komen van de indiaanse bevolking, het onderwijs, de ziekenzorg en de opbouw van een christelijke cultuur. De jezuïeten namen al snel een belangrijke plaats in. Zij brachten de indianen in speciale gemeenschappen bijeen (de missies) waar de indianen ingewijd werden in het christelijk geloof en de kennis van landbouw werd bijgebracht. De indianen bouwden kerken waar invloeden van hun oorspronkelijke cultuur te zien waren. In 1773 werd de orde van de jezuïeten opgeheven. De jezuïeten verdwenen toen ook in de Spaanse kolonies.

Katholieke natie

In 1816 werd Argentinië onafhankelijk. De grondwet van 1819, waaraan verschillende priesters hadden meegewerkt erkende gewetensvrijheid. De Kerk zelf bleef ondergeschikt aan de staat, en werd in verregaande mate gecontroleerd door de nieuwe regering die het Spaanse patronaatsrecht overnam. In 1836 keerden de jezuïeten in Argentinië terug. De orde was inmiddels heropgericht.

In 1853 kreeg Argentinië een nieuwe grondwet. Binnen deze grondwet behield de Kerk haar officiële status. De overheid bepaalde wie bisschop werd. Pas met het concordaat van 1966 kreeg de Kerk in Argentinië de vrijheid zelf bisschoppen te benoemen. In de tweede helft van de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw moest de Kerk voortdurend laveren tussen anticlericale liberale en conservatieve krachten. Desondanks kon ze haar positie versterken en beschouwde Argentinië zich meer en meer als een katholieke natie.

De jaren '70

Het conservatisme was van oudsher sterk binnen het leger dat zich ontwikkelde tot een bondgenoot van de Kerk in haar strijd om de invloed van het geloof op de samenleving te versterken. Het leger verantwoordde staatsgrepen tegen liberale regeringen met een beroep op katholieke waarden. Zo ook in 1976. Tijdens de laatste jaren van de regering van Peron was Argentinië in een crisis geraakt. Verschillende links georiënteerde guerrillagroepen probeerden hiervan gebruik te maken. Zij pleegden her en der aanslagen. Sommige priesters en religieuzen sympathiseerden met deze bewegingen. De regering van Peron was niet bij machte het geweld te stoppen. In deze situatie greep het leger in. Onder generaal Videla trad een nieuwe regering aan die hard optrad.

Aanvankelijk juichten de bisschoppen deze staatsgreep toe. De militairen deden er alles aan om de Kerk te vriend te houden. Bisschoppen ontvingen hun salaris van de staat en de Kerk genoot diverse voorrechten. Later, toen het geweld escaleerde, mensen zonder protest verdwenen of zelfs uit vliegtuigen werden gegooid, protesteerden de bisschoppen nadrukkelijk. Ze erkenden het recht van de junta om te strijden tegen terreur, maar wezen de methodes af. Ze klaagden in verschillende verklaringen ook het geweld van de guerrillabewegingen aan. Dit was de officiële middenpositie. Slechts enkele bisschoppen betwistten de legitimiteit van de junta.

Democratie

In 1982 leed Argentinië een smadelijke militaire nederlaag in de Falkland oorlog tegen Engeland. De militaire junta verdween van het veld en Argentinië ontwikkelde zich tot een democratie. Binnen deze democratische samenleving spande de Kerk zich in voor het jeugdwerk en de armen. Ze bekritiseerde vanuit de sociale leer het neoliberale economische klimaat en keerde zich tegen wetten die de positie van huwelijk en gezin ondergraven.

Momenteel wordt Argentinië geregeerd door Christina Fernandez de Kirchner. Ze behoort tot de linkervleugel van het politieke spectrum en maakt serieus werk van de vervolging van leden van het vroegere militaire bewind. Onder leiding van kardinaal Bergoglio heeft de Kerk gereflecteerd op haar houding in deze periode. In november 2012 bood kardinaal Bergoglio namens de Argentijnse bisschoppen publiek zijn excuses aan voor het feit dat de Kerk er niet in geslaagd was om tijdens de jaren van militaire dictatuur haar kudde te beschermen.

Hans de Jong

HET BELANG VAN DE PETRUSDIENST VOOR DE UNIVERSELE KERK

Wat roept het woord 'paus' bij u op? Welke associaties maken mensen die je tegenkomt in de trein, winkelcentra of de wijk waar je woont met dit begrip? Natuurlijk hangt het af of die persoon christen is of niet, of hij of zij deelneemt aan het parochieleven, zich wel of niet verdiept in de achtergronden van het katholieke geloof. We mogen blij zijn dat na vele negatieve berichten in de media sinds het aantreden van paus Franciscus er over paus en Kerk positiever wordt gesproken. Maar de vraag blijft: waar gaat het eigenlijk om bij het pausambt? Wat is de oorsprong, betekenis en zending van dit ambt, dat door velen als karakteristiek voor de Katholieke Kerk wordt beschouwd? Hoe kan men bij de veelheid aan stemmen en visies in onze samenleving tot helderheid komen?

Het apostelcollege en de bijzondere plaats van Petrus daarin

Geloofsverdieping en geloofskennis is onmisbaar voor wie als overtuigde christen door het leven wil gaan. Men krijgt inzicht in het pausambt door allereerst naar de Bijbel te kijken, met name naar de vier evangeliën. Vervolgens dient men de ontwikkeling in de loop der eeuwen en de visie van het Tweede Vaticaans Concilie te bestuderen. Ten slotte kan men de 'samenvatting' in de Catechismus van de Katholieke Kerk (1997) of de aantrekkelijke YouCat (Jongerencatechismus, 2010) erop naslaan.

In de evangeliën ontmoeten we Jezus Christus, die het Rijk Gods verkondigt en zich over zieken ontfermt. Velen komen naar Hem toe, omdat zij nieuwsgierig zijn geworden of in Hem zijn gaan geloven. Bij Marcus lezen we: "Jezus ging de berg op en riep tot zich die Hij zelf wilde; en zij kwamen bij Hem. Hij stelde er twaalf aan om Hem te vergezellen en door Hem uitgezonden te worden om te prediken" (Marcus 3, 13v). Uit diverse Bijbelteksten blijkt de bijzondere positie van Petrus te midden van de Twaalf. Blijkbaar was Simon, die van Jezus de naam Petrus

kreeg, al tijdens het leven van Jezus representant en spreekbuis voor de overige leerlingen. Het verhaal over de verloochening door Petrus en het driemaal kraaien van de haan maakt echter duidelijk, dat Petrus het niet moet hebben van zijn persoonlijke en natuurlijke kwaliteiten, maar van wat Jezus zegt: "Ik heb voor u gebeden dat uw geloof niet zou bezwijken" (Lucas 22, 32). De ervaring van de verrijzenis van Jezus en de nederdaling van de Heilige Geest op Pinksteren waren voor de twaalf apostelen overweldigende en bemoeidigende ervaringen. Zij worden er op uitgezonden om in allerlei landen te getuigen van de verzen Christus. Uit de eerste helft van de 'Handelingen van de apostelen' blijkt, dat Petrus in de eerste christen-gemeenschappen een leidende positie inneemt, zoals bijvoorbeeld tijdens het 'apostelconcilie' (Handelingen 15).

Het bisschoppencollege als opvolger van het apostelcollege

Bij het ouder worden van de apostelen wijzen zij opvolgers aan. Men dient het bisschoppencollege te beschouwen als opvolger van het apostelcollege. Omdat in Rome de apostelen Petrus en Paulus zijn gemarteld en begraven, ontwikkelt de Kerk van Rome zich tot voorzitter van de 'liefdesbond van Kerken'. De bisschop van Rome neemt al spoedig een bijzondere plaats in te midden van de groep bisschoppen. Hij vervult er de rol die Petrus te midden van de Twaalf innam. Men spreekt sinds het Tweede Vaticaans Concilie graag over 'de Petrusdienst van de bisschop van Rome', die vanaf de vierde eeuw paus (Latijn papa, vader) genoemd gaat worden.

In de loop der eeuwen blijkt de paus garant van de vrijheid van de Kerk in haar relatie tot de staat te zijn. Niet koningen en keizers benoemen bisschoppen, maar dat gebeurt door instanties binnen de Kerk zelf. Wanneer we kijken naar het huidige China, waar de patriottische Kerk wordt geïnfiltrerd door de communistische

partij, begrijpt men dat de vrijheid van de Kerk een groot goed is. Tevens is het pausambt in de loop der eeuwen zichtbaar centrum van de eenheid van de Kerk gebleken. Theologen als Yves Congar stellen echter omstreeks 1950 vast, dat door allerlei wereldse factoren de paus in sommige periodes van de geschiedenis meer lijkt op een opvolger van de keizer, dan op een opvolger van Petrus.

Vaticaanum II pleit voor een Bijbelse en vroegchristelijke herbronning van het bisschops- en het pausambt. De pauselijke tiara wordt afgezet en men spreekt over de 'bisschoppelijke collegialiteit en het pauselijke primaat'. Zo leert Lumen gentium 23: "De paus van Rome, als opvolger van Petrus, is het blijvend en zichtbaar beginsel en fundament van de eenheid zowel van de bisschoppen als van de menigte van de gelovigen".

Eenheid in verscheidenheid

Natuurlijk hebben de vijf laatste pausen, om ons tot hen te beperken, verschillende accenten gelegd (en doen zij dat nog steeds). Dit hangt enerzijds samen met de noden van de Kerk en de historische en culturele context en anderzijds met hun persoonlijke charisma's en roeping. Je zou een vergelijking kunnen maken met de vier evangelisten, die bij alle onderlinge verschillen toch getuigen van dezelfde Blijde Boodschap, van dezelfde verzen Christus. Zo ook geven verschillende pausen op enigszins uiteenlopende wijze invulling aan dezelfde Petrusdienst, die van groot belang is voor de universele Kerk. Zij zijn geroepen om "hun broeders te versterken" (Lucas 22, 32), opdat deze broeders - dus de bisschoppen - de gelovigen kunnen versterken, om als overtuigde christenen door het leven te gaan in een gesecculariseerde samenleving.

Kees van Vliet
Dr. Kees van Vliet is priester van het bisdom Rotterdam, docent theologie in Utrecht en Vogelenzang en pastoor-teamlid in Zoetermeer

'WE VOELEN ONS NAUW VERBONDEN MET ROME'

De basiliek van Schiedam, opening van het Jaar van het Geloof.
(Foto: P. van Mulken)

In Oudenbosch drukt de basiliek heel concreet de band met Rome uit. Rond 1860-1870 vertrokken de zouaven vanaf het station uit deze plaats naar Rome om daar paus Pius IX bij te staan in zijn strijd voor de onafhankelijkheid van de kerkelijke staat. De basiliek in Oudenbosch is een kopie van de Sint Pieter te Rome, toegewijd aan de heiligen Agatha en Barbara. In Oudenbosch gaat de band zover dat men, wanneer een nieuwe paus gekozen is, witte rook uit een schoorsteen laat komen en de klokken luidt, net als in Rome.

In het bisdom Rotterdam is de basiliekparochie van Schiedam verbonden met Rome. Deze basiliek is toegewijd aan de H. Liduina en Onze Lieve Vrouw van de Rozenkrans. In Schiedam leefde en stierf in het begin van de vijftiende eeuw de heilige Liduina. Na een val bij het schaatsen bleef Liduina haar hele leven bedlegerig. Tijdens haar ziekte ontving zij visioenen en gebeurden er wonderen. Reeds tijdens haar leven vroegen velen onder wie de gravin van Holland haar gebed. Na haar dood rond 1430 droogde de stroom bezoekers niet op. In 1890 werd zij heilig verklaard.

In de Oudenbossche basiliek staat overigens een Franciscusbeeld dat is vervaardigd door de Leusdense kunstenaar Jan Tolboom uit de romp van een Christusbeeld dat voor de Schiedamse basiliek stond.

Een sterke band met Rome

Coert Biesjot is rector van de basiliek in Schiedam. Wanneer we hem spreken is hij juist teruggekeerd van een sabbatverlof bij de benedictijnen van de H. Willibrordusabdij te Doetinchem, beter bekend als de Slangenburg. Daar maakte hij het aftreden van Benedictus XVI en het aantreden van Franciscus mee. "Onze parochie heeft inderdaad een sterke band met Rome," beaamt hij. "Dit is te danken aan pastoor Vismans."

"Toen hij benoemd werd, stortte de kerk bijna in. Hij heeft ervoor gezorgd dat hij gerestaureerd werd en hij heeft zich ook ingespannen voor de verheffing van de kerk tot basiliek. Dit is in 1990 gebeurd vanwege de verering in deze basiliek voor de H. Liduina. Als basiliekparochie voelen we ons nauw verbonden met Rome."

Rector Biesjot koestert een grote bewondering voor Benedictus XVI. "Hij is een authentiek persoon, een ongelooflijk goed theoloog. Ik heb eens een audiëntie met hem mogen meemaken. Het was knap hoe hij dingen uitlegde. Het was wel een man die je moet horen, van wie je de werken moet lezen. Ik vind hem geen man van grote gebaren, symbolische gestes, maar eerder een geloofsleraar. Zijn Jezusboeken zijn geweldig knap. Hij is klassiek in de goede zin van het woord. Volgens mij is het pausschap hem overkomen en bleef hij liever op de achtergrond. Misschien is hij daarom wel afgetreden toen het ambt hem te zwaar werd."

Paus Franciscus is volgens Biesjot een andere man. "Hij doet me denken aan de paus uit de roman 'The shoes of the fisherman' van Morris West. De paus die in dit boek voorkomt lijkt een beetje op Johannes Paulus II. Hij komt ook uit het Oostblok. Hij gaat de dialoog met de wereld aan. Hij kiest voor een arme Kerk en verkoopt de schatten van de Kerk om de Kerk aan de armen als schat aan te bieden. We kunnen van paus Franciscus nog verrassende dingen verwachten."

De paus

Jan Bedaf is een actief vrijwilliger in de parochie van de basiliek in Oudenbosch en voorzitter van de Nederlandse afdeling van Pro Petri Sede. Deze vereniging is voortgekomen uit de beweging van de zouaven. Zij zet zich in voor de ondersteuning van de Heilige Stoel op allerlei

gebied. "Van oudsher is de parochie van Oudenbosch verbonden met Rome," zegt hij. "Elke week worden wij door de vorm en de grootte van onze basiliek aan Rome herinnerd. In onze parochie zijn de gebeurtenissen rond de abdicatie van Benedictus XVI en de komst van Franciscus op de voet gevolgd."

Op het moment dat Benedictus XVI zijn aftreden bekend maakte was Bedaf in Rome. "We waren daar met een afvaardiging van Pro Petri Sede. Vicaris Paul Verbeek van het vicariaat Middelburg maakte ook deel uit van deze groep," vertelt hij. "Op vrijdag 15 februari zouden wij door Benedictus XVI in audiëntie ontvangen worden. Tot onze verrassing ging deze audiëntie door. Ik vond het een heel bijzonder moment. Je zag dat de paus verouderd was en het hem niet meeviel om door te gaan. Toch was hij helemaal aanwezig. We beleefden hem echt als dé paus. Hij sprak zijn waardering uit voor het werk van onze vereniging."

En dan de nieuwe paus. "Ik was bijzonder verrast dat hij paus geworden is. Zelf had ik wel gewild dat hij tien jaar jonger was, maar de keuze op zo'n conclaaf is toch het werk van de heilige Geest. Hij zorgt ervoor dat iedere tijd de paus krijgt die deze nodig heeft. Het spreekt me bijzonder aan dat hij zich noemt naar Franciscus van Assisi, een man van armoede en eenvoud. Hij zal een heel andere paus zijn dan Benedictus XVI," verwacht Bedaf. "Ik denk overigens niet dat hij allerlei regels of verordeningen zal veranderen. Hij zal zich wel inzetten voor de armen en dat zal velen raken. Het is goed dat tijdens dit pontificaat de armen in het centrum van de belangstelling zullen staan."

Hans de Jong

GEROEPEN EN GEZONDEN

De Catechismus van de Katholieke Kerk (1992) stelt dat ieder mens bekwaam is door God geroepen te worden (art. 27-29). Hierbij wordt geciteerd uit paragraaf 19 van het document Gaudium et Spes van het Tweede Vaticaans Concilie, namelijk dat ieder mens vanaf de geboorte wordt uitgenodigd om met God in dialoog te gaan. De waardigheid van een mens is gebaseerd op deze van God ontvangen roeping.

Sint Franciscusbasiliek in Assisi met op de muren fresco's van Giotto die het leven van de heilige verbeelden. (Foto: R. Mangold)

Gemeenschap van geroepenen

De Kerk is bij uitstek een gemeenschap van geroepenen, een gemeenschap van mensen die in God geloven en in hun leven gehoor willen geven aan de uitnodiging van de Heer. Vanouds is binnen de Kerk bijzondere aandacht en gebed voor roeping tot het gewijde ambt en het religieuze leven. Reeds in het evangelie vraagt Jezus om te bidden om arbeiders voor de oogst (Mt. 9, 38; Lc. 10, 2). Zelf bad Jezus op een berg alvorens zijn apostelen te roepen (Lc. 6, 12-16). In de jonge Kerk werd bij de aanwijzing van diakens begonnen met gebed tot de Heer (Hand. 1, 24-26).

Vaticanum II

Ten tijde van het Tweede Vaticaans Concilie nam de toenmalige paus Paulus VI in 1964 het initiatief om in de Kerk een jaarlijkse internationale gebedsdag te houden. Hij riep alle gelovigen in de Kerk wereldwijd op om op de vierde zondag van Pasen (zondag van de Goede Herder - Joh. 10) als gemeenschap van geroepenen in gezamenlijkheid te bidden om nieuwe priesters en religieuzen, indachtig

de aansporing van Jezus zelf: "vraagt de Heer van de oogst om arbeiders te sturen om te oogsten" (Mt. 9, 38; Lc. 10, 2).

Roepingenzondag 2013

In lijn met zijn voorgangers heeft paus Benedictus XVI jaarlijks vanaf 2006 een speciale boodschap geschreven bij gelegenheid van wereldroepingenzondag, bij ons beter bekend als roepingenzondag. In 2013, het Jaar van het Geloof, is het inmiddels de vijftigste keer dat de wereldgebedsdag om roeping wordt gehouden. In de speciale boodschap voor roepingenzondag 2013 plaatst paus Benedictus de specifieke roeping tot priester en religieus duidelijk in het kader van de dialoog met God de Heer: "Roeping tot het priesterschap en het gewijde leven komen voort uit de ervaring van een persoonlijke ontmoeting met Christus, vanuit een gemeente en vastberaden dialoog met Hem, om Zijn wil binnen te gaan." In de mate waarin je groeit in je ervaring met het geloof als een diepgaande relatie met Jezus, ben je in staat om innerlijk attent te zijn op de stem van de Heer.

Paus Franciscus

De nieuwe paus Franciscus heeft reeds in de eerste dagen van zijn pontificaat benadrukt dat zijn leven en dienstwerk in het licht staan van de roeping die hij van de Heer ontving. In het wapen van de paus staat Christus centraal middels de afkorting IHS. Daaronder staan in het wapen twee symbolen (een ster en een nardusbloem) die verwijzen naar respectievelijk Maria en Jozef. In het evangelie kunnen we lezen dat Maria (Lc.1, 26-31) en Jozef (Mt. 1, 18-25) hun leven in dienst hebben gesteld van Gods mens geworden Zoon, onze Heer. Zij gaven daadwerkelijk gehoor aan de roepstem van God.

Het Latijnse motto bij het wapen van onze nieuwe paus luidt miserando atque eligendo, letterlijk vertaald: door medelijden te hebben en door uit te kiezen. Deze woorden zijn verbonden met de roeping van de tollenaar Matteus. In het evangelie (Mt. 9, 9-13) roept Jezus de zondaar Matteus tot een nieuw leven: "Volg Mij." In deze ontmoeting is van Jezus' kant sprake van ontferming en uitverkiezing.

Paus Franciscus weet zich door Gods barmhartigheid en uitverkiezing, geroepen tot het ambt van herder van de Kerk, in Christus' Naam.

Wat wilt Gij dat ik doe?

Door de naam Franciscus wijst de nieuwe paus naar de heilige Franciscus van Assisi (1182-1226), die bekend staat als man van geloof, van vrede en eenvoud en die de roeping ontving om de Kerk mee op te bouwen en te stutten. Als rijke jongeman was de heilige Franciscus destijds op zoek naar zijn roeping. Hij stelde zich meer dan eens de vraag: "Heer, wat wilt Gij dat ik doe?" In een visioen bij het kerkje van San Damiano, bij een afbeelding van de gekruisigde Christus, wist Franciscus zich aangesproken door de Heer: 'Franciscus, ga en herstel mijn huis'.

Eerst begon Franciscus letterlijk het vervallen kerkje van San Damiano te restaureren. Later kwam het besef dat de opdracht tot herstel vooral ook de levende stenen van de Kerk betrof (cfr. 1 Petr. 2, 4-5). Door aan zijn roeping te beantwoorden in woord en

daad, heeft St. Franciscus door geloof, eenvoud en vrede vele mensen naar Christus geleid. Door zijn band met Christus, heeft St. Franciscus vele mensen uitgedaagd om op hun beurt een persoonlijke band op te bouwen met de Heer. Vanuit die diepe verbondenheid met Jezus, komen mensen hun eigen specifieke roeping op het spoor.

Jezus volgen

Paus Benedictus XVI besluit zijn boodschap voor roepingenzondag 2013 met de aansporing: "jonge mensen, wees niet bang Jezus te volgen en moedig de wegen van liefdadigheid en vrijgevege toewijding te gaan!

Op die manier zal je blij zijn om te dienen, om te getuigen van een vreugde die de wereld niet geven kan, om levende vlammen te zijn van een oneindige en eeuwige liefde, om te leren 'verantwoording te geven aan ieder die rekenschap vraagt van de hoop die in u leeft' (1 Petr. 3, 15)."

Mgr. Van den Hende
Bisschop van Rotterdam

Nationale Bedevaart 6 juli 2013 De Rik 5, 3232 LA Brielle

Te bereiken via
Openbaar Vervoer

Vanuit NS
Rotterdam Centraal,
metro Spijkenisse,
daarna bus 103 richting
Rockanje. Uitstappen
halte Centrum Brielle.

Informatie
bij Bisdom Rotterdam
T: 010 - 281 51 71

11.00 uur: Eucharistieviering
Hoofdcelebrant: Mgr. J.H.J. van den Hende
Koor: Cantorij Sacramentskerk Delft
o.l.v. Sonja Nowee

13.15 uur: Rozenkransgebed

14.00 uur: Kruisweg

15.00 uur: Vesperviering, processie en pelgrimszegen

PAUS FRANCISCUS

Op woensdag 13 maart 2013 koos het conclaaf Jorge Mario kardinaal Bergoglio S.J. (76) tot paus. Hij is afkomstig uit Argentinië. Met hem heeft de Rooms-Katholieke Kerk voor het eerst een paus die afkomstig is uit Latijns-Amerika, waar 42 procent van alle katholieken woont. Als paus koos hij de naam Franciscus. Deze naam verwijst naar de heilige Franciscus van Assisi die bekend staat als man van geloof, vrede en eenvoud, en die werd geroepen de Kerk mee op te bouwen en te stutten. Jorge Mario Bergoglio werd op 17 december 1936

geboren in Buenos Aires. Zijn ouders waren vanuit Italië (Piemonte) naar Argentinië geëmigreerd. Na de middelbare school studeerde hij scheikunde. In 1958 trad hij in bij de jezuïeten. Op 13 december 1969 ontving hij de priesterwijding. De sociëteit ontdekte al snel zijn leidinggevende capaciteiten. De Argentijnse provincie koos hem tot provinciaal (1973-1979). Later, van 1980-1986, was Bergoglio rector van de Filosofische en Theologische Faculteit van San Miguel (omgeving van Buenos Aires).

Hij werkte aan de Philosophisch-Theologische Hochschule Sankt Georgen te Frankfurt aan een proefschrift, maar werd teruggeroepen naar Argentinië om daar geestelijk leidsman te worden in Córdoba, een van de oudste jezuïetenhuizen in Argentinië. Op 20 mei 1992 benoemde paus Johannes Paulus II hem tot hulpbisschop van Buenos Aires en in 1998 werd hij aartsbisschop. Paus Johannes Paulus II creëerde hem in 2001 tot kardinaal. Van 2005 tot 2011 was hij voorzitter van de Argentijnse bisschoppenconferentie.

VAN DE REDACTIE

Voor u ligt een speciaal bisdommagazine over paus Franciscus en emeritus-paus Benedictus XVI. Op maandag 11 februari maakte paus Benedictus tot grote verrassing bekend dat hij zou terugtreden als paus. Op dinsdag 12 maart startte het conclaaf, dat een dag later Jorge Mario kardinaal Bergoglio S.J. tot nieuwe paus koos.

Dit bisdommagazine gaat over paus Franciscus, nu hij zijn werk voor de Kerk en haar dienst aan de wereld is begonnen. Maar niet zonder in dankbaarheid terug te blikken op het pontificaat van paus Benedictus XVI.

Pausen leggen verschillende accenten, schrijft Kees van Vliet in zijn artikel over de Petrusdienst. Continuïteit en actualisering zijn daarbij sleutelwoorden.

De naamkeuze van paus Franciscus roept de verwachting op dat de paus veel zal doen voor de armen. Paus Franciscus erft daarvoor van zijn voorganger een stevig onderbouwde erfenis op het gebied van de sociale leer.

Dit magazine is een samenwerking van het bisdom Breda en het bisdom Rotterdam. Het wordt in beide bisdommen verspreid.

IN DEZE UITGAVE

4 |
Geroepen en
gezonden

6 |
'We voelen ons nauw
verbonden met Rome'

8 |
Het belang van de Petrusdienst
voor de universele Kerk

10 |
De Kerk
in Argentinië

12 |
Media
en de paus

14 |
Gebed voor
de nieuwe paus

Uitvaartverzorging van Gemert

Heuvelstraat 181, 4812 PJ Breda
tel: 076 - 521 28 68
www.gemert-uitvaart.nl

Dag en nacht bereikbaar
Voor een persoonlijke verzorging
van crematie of begrafenis.

Vraag ons gratis
informatiepakket aan.

Uw wens ... onze zorg

Voor de toekomst van ons verleden.

Restauratie en herbesteding is bij Nico de Bont in vertrouwde handen. Dat bewijzen onze 90 restaurateurs elke dag weer. Ook bijvoorbeeld bij de recente restauratie van de Gummaruskerk te Wagenberg. Minutieus vakmanschap, voor de toekomst van ons verleden...

 nico de bont
TBI bouw

Aannemingsbedrijf Nico de Bont B.V.
Postbus 76, 5260 AB Vught
Tel. 073-518 94 80, fax 073-518 94 90
www.nicodebont.nl

 bisdom van breda

Bisdom Rotterdam

BISDOM MAGAZINE

2013 | APRIL

Paus Franciscus

De Kerk en haar dienst aan de wereld

